

УДК 342.9

Руслан Сербин,*докт. юрид. наук, старший науковий співробітник,
проректор Національної академії внутрішніх справ,
полковник поліції*

ОСОБЛИВОСТІ МЕЦЕНАТСЬКОЇ, МИРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇХ ВИДІВ (АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

У статті охарактеризовано освітньо-культурну та духовно-релігійну класифікаційну групу благодійної діяльності в Україні через такі види діяльності, як меценатська, миротворча діяльність та альтруїзм. Здійснена ґрунтовна характеристика меценатської, миротворчої діяльності та альтруїзму, в результаті чого сформульовані їх власні детермінанти.

Ключові слова: діяльність, благодійна діяльність, меценатська діяльність, миротворча діяльність, альтруїзм, класифікація, благодійна організація, освітньо-культурна група, благодійництво.

Метою статті є проведення ґрунтовного дослідження освітньо-культурної класифікаційної групи благодійної діяльності в Україні через такі види діяльності, як меценатська, миротворча діяльність та альтруїзм.

Дану проблематику досліджували такі науковці, як В. Б. Авер'янов, С. С. Алексєєв, Д. А. Александров, Р. Г. Аפרесян, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, І. Л. Бородин, Є. В. Донін, О. М. Донік, Р. А. Каложний, С. В. Ківалов, Л. В. Коваль, Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, В. І. Курило, Д. М. Лук'янець, С. В. Матяж, Р. С. Мельник, С. А. Ошеров, С. В. Тихомиров, Л. А. Сенєка, О. О. Стрельнікова, О. Г. Стрельченко, В. К. Шкарупа тощо. Все ж таки ця тема настільки актуальна, що спонукає до подальшого її дослідження.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», однією з форм благодійної діяльності є меценатська діяльність, яку визначено як благодійну діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень, яка здійснюється в порядку, визначеному цим Законом та іншими законами України. Законодавчо закріплене визначення, на нашу думку, є надто вузьким і не розкриває мети здійснення меценатської діяльності, оскільки в ньому окреслено лише сфери діяльності [1].

У проекті Закону України «Про меценатство» зазначено, що меценатська діяльність –

це добровільна безкорислива матеріальна, фінансова, організаційна, консультативна та/або інша підтримка меценатами або меценатськими організаціями набувачів меценатської допомоги в галузі культури та мистецтва у розмірі, що є не меншим від мінімального меценатського внеску, з метою розвитку та збереження культурного надбання України [2]. Згідно із Законом, меценатами слід вважати, фізичних осіб, що здійснюють меценатську діяльність або передають майно чи надають іншу допомогу меценатській організації в розмірі, не меншому за мінімальний меценатський внесок [2]. Мінімальний меценатський внесок – це будь-яка за формою одноразова допомога набувачу меценатської допомоги в еквіваленті 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян від фізичних осіб або еквіваленті 6000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян від юридичних осіб [2].

У Соціологічній енциклопедії меценатську діяльність визначено як підтримку розвитку культури, мистецтва, науки, надання різного роду допомоги творчим працівникам, органам з боку тих, хто має такі можливості (організації, приватні особи тощо) [3, с. 543].

Укладачі Енциклопедичного словника визначають меценатську діяльність (лат. – діяльність багатого покровителя) як вид добровільної, безоплатної матеріальної допомоги, яку надають, зокрема, діячам культури, культурним установам багаті та впливові покровителі. Меценатство сприяє розвитку культури, виявленню та розвитку талантів. Воно вибіркове, а отже, становить собою

певне замовлення й соціальний контроль з боку деяких споживачів. Мотиви меценатства можуть бути найрізноманітнішими, якот: любов до мистецтва, пам'ять про минуле, вдячність за підтримку, «для душі» і заради спасіння душі тощо [3].

Л. Я. Лавриненко вважає, що меценатська діяльність спрямована на підтримку та стимулювання різного роду творчих ініціатив у царині мистецтва, освіти і культури. Для меценатства характерно, що фінансування відбувається у вигляді приватних дарів чи грошових внесків без безпосереднього розрахунку на отримання взамін прямої чи прихованої вигоди [4, с. 63]. Хотілось би зазначити, що є досить поширеною логічною помилкою дефієнтум зводити до дефініції. Інакше кажучи, категорично неможливо ототожнювати меценатську діяльність із діяльністю як такою.

О. В. Марченко вважає, що меценатська діяльність – це добровільне надання благодійниками коштів, іншого майна та майнових прав спільно чи індивідуально для захисту, збереження, придбання, відновлення, дослідження або вдосконалення творів мистецтва, об'єктів культурної спадщини, розвитку освіти, запровадження новітніх інформаційних технологій у сфері науки, здійснення наукових досліджень [5, с. 18]. Необхідно звернути увагу не те, що науковці, визначаючи категорію «меценатська діяльність», залишають поза увагою суб'єктів цієї діяльності, (наприклад, О. В. Марченко взагалі узагальнила їх як «благодійників»).

З вищевикладеного можна перекоонатися, що і меценатську діяльність багато науковців ототожнюють із меценатством, а це помилково.

У контексті визначеного вважаємо, що **меценатська діяльність** – це процес взаємодії суб'єктів, спрямований на надання добровільної, безоплатної та безкорисливої матеріальної допомоги у сфері мистецтва, науки, культури, освіти та окремим творчим працівникам задля збереження, створення й поширення духовних цінностей у суспільстві, сприяння розвитку творчих і духовних засад особистості.

Головними цілями меценатської діяльності є:

- надання добровільної, безоплатної та безкорисливої матеріальної допомоги;
- збереження, створення та поширення духовних цінностей у суспільстві;
- допомога у розвитку творчих і духовних засад особистості;
- сприяння підвищенню престижу та ролі освітньо-культурної сфери діяльності.

Звернемося до характеристики духовно-релігійних форм благодійної діяльності, до

якої ми відносимо філантропічну діяльність та альтруїзм.

Філантропічна діяльність є специфічною формою благодійної діяльності. Вона була відома ще здавна. Упродовж усієї історії людства існувала потреба в захисті знедолених, допомозі ближньому в його стражданнях та бідності тощо. Тож за часів Київської Русі в ролі головного філантропа виступала церква, при храмах та монастирях якої створювали школи для дітей-сиріт, притулки тощо. Пізніше функцію створення різних опікунських установ перебрала на себе держава: зокрема, значні кошти на благодійництво, розвиток мистецтва та культури спрямовували члени імператорської родини. Наприкінці ХІХ століття ініціативу філантропії перехопили приватні особи, вона стала престижною формою соціальної поведінки, всіляко заохочуваною державою.

За Тлумачним словником В. І. Даля, філантропічна діяльність є людинолюбством, турботою про поліпшення життєдіяльності людства шляхом створення богоділень, безкоштовних шкіл тощо, причому філантропічне суспільство як таке є людинолюбним. Благодійника-філантропа вважали тією особою, яка присвятила себе на користь іншого [6, с. 132].

Філантропічна діяльність – це особливий рід справи, за допомогою якого приватна особа в добровільному порядку надає матеріальні чи духовні ресурси з метою допомоги нужденним. Благодійні кошти можуть використовуватися для розв'язання соціальних питань, а також поліпшення умов життя суспільства і кожного його члена. Філантропічна діяльність – це організована діяльність, що зазвичай має безособовий характер [7].

Приклади філантропічної діяльності часто перетинаються з прикладами благодійної діяльності. Принагідно зауважимо, що однією з найдавніших форм філантропічної діяльності була милостиня і піклування про убогих переважно при церквах і монастирях. Роль матеріальних і духовних ресурсів приватної особи можуть виконувати грошові й матеріальні засоби, можливості й психологічні резерви людей. Саме філантропічна діяльність здійснюється за певною схемою, індивідуальною програмою для кожної людини чи організації. Пожертви університетам та інститутам, лікарням і церквам, проектам з екології та захисту тварин, так само як і у фонди, що покладають на себе відповідальність за розумне розділення всіх матеріальних засобів, – усе це філантропічна діяльність незалежно від спрямованості зібраних коштів: на допомогу вбогим або особам, які просто потребують певних благ. Про

філантропічну діяльність, на додаток до іншого, йдеться в ситуаціях екстреної допомоги, наприклад, голодуючим, замерзлим або жертвам катастроф. Глобальні державні та міжнародні благодійні заходи з надання невідкладної рятівної допомоги містам, великим районам і навіть націям, що потрапили в ситуацію гострої потреби через стихійне лихо, військові дії чи економічну кризу, є досить поширеними й регулярними останніми роками.

Отже, філантропічна діяльність – це завжди цілеспрямований, програмно організований, планомірний, зорієнтований на позитивний практичний результат процес.

Плануванню підлягає не лише виконавча робота організації. На основі своїх статутних завдань вона приймає рішення, формує програми, розробляє або ініціює проекти. Шляхом визначення цільових завдань і пріоритетів, програмування та проектування філантропічна організація тією мірою, наскільки її діяльність має суспільний резонанс і соціальний ефект, провадить певну політику, стверджує свою ідеологію чи філософію. Громадська думка потребує передумов для усвідомлення очевидності того, що організована філантропія – це не підвищена в масштабах милостиня, а один із механізмів, що забезпечує стабільність розвиненого громадянського суспільства [8]. До речі, на законодавчому рівні взагалі відсутнє визначення розглядуваного поняття.

Зрештою, вважаємо, що **філантропічна діяльність** – це специфічний процес взаємодії людини та суспільства, заснований на любові та доброзичливому ставленні до людини, жертвуванні власним часом, іміджем задля заступництва нужденних шляхом надання безкорисливої та безадресної допомоги, а також для поліпшення умов життя суспільства.

Наступною духовно-релігійною формою благодійної діяльності є альтруїзм.

Ще у ХХ столітті це явище визначали як особливий прояв гуманістичного світосприйняття й поведінки особи, що і стало предметом соціологічних та соціально-психологічних досліджень поняття, котре містило в собі компоненту «допоміжної поведінки». У наукових дослідженнях альтруїзм розглядали в контексті практичних стосунків між людьми, а матеріалом слугували накопичені в суспільстві форми солідарності, благодійності, взаємодопомоги тощо. Альтруїзм також аналізували в контексті благодійної діяльності.

Це слово прийшло до нас із французької мови («altruisme»), а там з'явилося із загальної для романських мов латинської лексики. У його основі – корінь «alter», що має зна-

чення «інший». Ну, а суфікс «ізм» є міжнародним і помітний усім, хто говорить хоча б однією європейською мовою.

До цього слова легко дібрати споконвічно російські синоніми: безкорисливість, людинолюбство, самовідданість. І один повноцінний антонім – егоїзм, тобто себелюбство [9]. Цей термін як протилежний за змістом терміну «егоїзм» запровадив французький філософ і засновник соціології О. Конт.

У словниковій літературі поняттям «альтруїзм» (фр. altruisme, від латин. alter – інший) прийнято позначати:

– діяльність, засновану на моральних принципах, яка передбачає безкорисливе служіння іншим людям та готовність жертвувати особистими інтересами задля їхнього блага [10];

– систему ціннісних орієнтацій особистості, за яких визначальним мотивом і критерієм моральної оцінки є інтереси іншої людини чи соціальної спільноти [11]; діяльність, що полягає в безкорисливій турботі про благо інших людей [12, с. 165].

Таким чином, ознаками альтруїзму є: 1) форма діяльності; 2) особиста ціннісна орієнтація на те, щоб творити блага діло; 3) альтруїст має бути наділений високими моральними цінностями; 4) формою вияву є безкорислива турбота про благо інших людей.

Д. М. Ушаков розуміє альтруїзм як прагнення до діяльності на користь інших, бажання принести користь ближньому, відсутність самолюбства [13].

С. І. Ожегов трактує це поняття як готовність безкорисливо діяти на користь інших, не рахуючись зі своїми особистими інтересами [14, с. 130].

Деякі науковці, визначаючи поняття «альтруїзм», акцентують на тому, що це є: по-перше, принцип життєвої орієнтації особистості; по-друге, діяльність особистості з творення блага для іншого. Так, наприклад, О. В. Марченко визначає альтруїзм як принцип життєвої орієнтації особистості, згідно з яким благо іншої людини більш важливе і значуще, ніж власне благо й особисті інтереси (цей принцип протилежний егоїзму), та передбачає, що благодійник готовий до діяльності, спрямованої на вирішення складної життєвої ситуації благоотримувачів, причому інтереси останніх виходять на перший план [15].

Отже, центральною ідеєю альтруїзму є ідея безкорисливості як не прагматично орієнтованої діяльності, виконуваної в інтересах інших людей, котра не передбачає отримання реальної винагороди. Альтруїзм може стати усвідомленою ціннісною орієнтацією,

що визначає поведінку особистості загалом – тоді він перетворюється на сенс життя.

Узагальнюючи викладені вище позиції щодо розуміння поняття «альтруїзм», робимо висновок, що *альтруїзм – це заснована на моральних та гуманістичних принципах діяльність людини, яка ставить інтереси іншої людини або загальне благо вище за особисті інтереси.*

З огляду на це, вважаємо за доцільне виокремити ознаки альтруїзму:

1) заснованість на моральних та гуманістичних принципах;

2) реалізація шляхом активних дій людини;

3) безкорисливе служіння людям;

4) пріоритетність інтересів іншої людини або загального блага перед особистими інтересами;

5) готовність жертвувати задля блага іншої людини особистими інтересами.

Наступною формою благодійної діяльності є миротворча діяльність.

Нині світ стикнувся зі складною і небезпечною проблемою, яка виникла з огляду на суперечливість реалізації двох принципів – принципу суверенітету й територіальної цілісності держав і принципу самовизначення народів. Саме тому для України сьогодні, як ніколи, її миротворча діяльність має непересічне значення, оскільки, з одного боку, вона є засобом зміцнення її національної безпеки шляхом створення стабільного зовнішньополітичного середовища; а з іншого – це її внесок у зміцнення загальноєвропейської безпеки і побудову нової стабільної та безпечної Європи. Завдяки миротворчій благодійній діяльності Україна самостверджується як повноправний суб'єкт міжнародних відносин, підвищує свій міжнародний авторитет і демонструє миролюбну політику [16].

Стратегічний курс України на європейську інтеграцію передбачає її активну політику та глибоку співпрацю в галузі безпеки з такими організаціями, як НАТО, ЄС, ОБСЄ [17, с. 1]. Цілком очевидно, що саме в межах цих організацій формуватиметься майбутнє європейської безпеки [17, с. 1].

У словниковій літературі миротворчою названо вид суспільної діяльності, спрямованої на ліквідацію загрози війни або ж на її припинення, а також орієнтованої на мирне співробітництво, взаємодію, щирі, доброзичливі, мирні відносини з усіма оточуючими [18, с. 145].

Миротворча діяльність спрямована на досягнення угоди між сторонами конфлікту переважно за допомогою мирних засобів, а саме шляхом підтримання, зміцнення миру та миробудівництва у постконфліктний пе-

ріод. У міжнародній лексиці укорінилися два поняття, два визначення дій ООН щодо врегулювання конфліктів: «peacekeeping» і «peacemaking» («підтримання миру» і «зміцнення миру»). Іноді ці поняття вживаються без необхідного врахування сутності миротворчої діяльності ООН. Слід також відзначити, що були спроби ототожнити та змішати ці два поняття. Однак слід пам'ятати, що підтримання миру – це дії, пов'язані з розгортанням у районі конфлікту груп спостерігачів, військових контингентів і/або поліцейського, а часто й цивільного персоналу ООН із метою сприяння додержанню досягнутих угод про припинення вогню. Головна мета в цьому разі – припинити кровопролиття, розвести конфліктуючі сторони. Зміцнення миру спрямоване на остаточне врегулювання конфлікту політичними методами шляхом переговорів та укладання відповідних угод. Миробудівництво постконфліктний період – це дії на підтримку владних структур у їх зусиллях, спрямованих на недопущення повторних загострень конфлікту [19; 20].

Важлива роль благодійників та благодійних організацій полягає, на нашу думку, саме в здійсненні миротворчої діяльності. Її основними завданнями є проведення операцій із відбудови миру, які передбачають заходи, спрямовані на відновлення життєдіяльності найважливіших елементів інфраструктури та цивільних інститутів країни у постконфліктний період із використанням як військових, так і невійськових засобів. Мета цієї діяльності в запобіганні повторенню конфлікту.

Зокрема, О. В. Марченко зазначає, що миротворча благодійна діяльність – це форма благодійної діяльності, що виявляється в наданні активної допомоги мирному населенню харчами, медикаментами, одягом у зонах воєнних дій з боку миротворців та миротворчих організацій [Ошибка! Закладка не определена.]. Це також стосується тих регіонів, що потерпають (потерпіли) від стихійних лих і катастроф. Саме там благодійність – справжнє благо, яке має цілком конкретний практичний вияв [5]. Дозволимо собі заперечити спосіб визначення миротворчої благодійної діяльності молодим науковцем О. В. Марченко, оскільки саме ця діяльність не передбачає «допомогу мирному населенню харчами, медикаментами, одягом у зонах воєнних дій» – це є головним видом волонтерської діяльності, але ніяк не миротворчої.

На наш погляд, *миротворча діяльність – це процес взаємодії спеціальних суб'єктів, що полягає в наданні благодійної, безкоштовної допомоги мирному населенню шляхом проведення операцій із превенції конфліктів, установа, підтримки та будівництва миру, а*

також ужиття заходів, спрямованих на відновлення життєдіяльності найважливіших елементів інфраструктури та цивільних інститутів країни у постконфліктний період і запобігання повторенню конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5073-VI // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 25. – Ст. 252.
2. Про меценатство: Проект Закону України від 22 вересня 2004 р. № 6176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Социологическая энциклопедия: в 2-х т. / рук. науч. проекта Г. Ю. Семин; глав. ред. В. Н. Иванов – М.: Мысль, 2003. – Т. 1. – 2003. – 694 с.
4. Лавриненко Л. Я. Меценатство и благотворительность: история развития / Л. Я. Лавриненко // Школа. – 2001. – № 2. – С. 63–68.
5. Марченко О. В. Адміністративно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Марченко О. В. – К., 2014. – 218 с.
6. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4-х т. – М.: Изд-во инностр. и нац. словарей, 1955. – Т. 1. – 1955. – 885 с.
7. Філантропія // Медичний Журнал: Детально про здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://joywoman.ru/page/filantropiya>.
8. Філантропія: милостиня чи соціальна інженерія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://refs.co.ua/52244-Filantropiya_milostynya_ili_social_naya_inzheneriya.html.
9. Что такое альтруизм и нужно ли жертвовать собой для других? [Електронний ресурс]. – Режим до-

ступа: <http://www.rutvet.ru/in-chto-takoe-al-truizm-i-nuzhno-li-zhertvovat-soboy-dlya>. – Загл. с экрана.

10. Економічна енциклопедія Словopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovpedia.org.ua/38/53392/377185.html>.

11. Карпенко Л. А. Психологічний словник / укл. Л. А. Карпенко, А. В. Петровський, М. Р. Ярошевський, М. Р. Короткий. – Ростов н/Д: ФЕНІКС, 1998. – 239 с.

12. Юридический энциклопедический словарь / глав. ред. А. Я. Сухарев; [ред. кол.: М. М. Богуславский, М. И. Козырь, Г. М. Миньковский и др.]. – М.: Сов. энцикл., 1984. – 415 с.

13. Толковый словарь русского языка: в 4-х т. / ред. проф. Д. Н. Ушаков. – 1935-1940. – Т. 4. – 1940. – 1163 с.

14. Ожегов С. И. Словарь русского языка / [под ред. Н. Ю. Шведовой]. – [14-е изд., стереотип.]. – М.: Рус. яз., 1983. – 816 с.

15. Марченко О. В. Адміністративно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Марченко О. В. – К., 2014. – 218 с.

16. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Т. Ф. Ефремова. – М.: Русск. яз., 2000. – 547 с.

17. Миротворча діяльність України. – К.: [Б.В.], 2003. – 67 с.

18. Орфографический словарь русского языка. – изд. 9-е. – М.: Сов. энцикл., 1969. – 520 с.

19. Миротворча діяльність ООН в сучасних умовах (90-ті рр. і зараз, концепція гуманітарної інтервенції) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/MVZP/56.htm>.

20. Доклад группы по операциям Организации Объединенных Наций в пользу мира. – 2002. – 235 с.

В статтє охарактеризовані образовально-культурна і духовно-релігійозна класифікаційні групи благодійної діяльності в Україні через такі види діяльності, як меценатська, миротворча діяльність і альтруїзм. Осуществлена основательная характеристика меценатской, миротворческой деятельности и альтруизма, в результате чего сформулированы их собственные детерминанты.

Ключевые слова: деятельность, благотворительная деятельность, меценатская деятельность, миротворческая деятельность, альтруизм, классификация, благотворительная организация, образовательно-культурная группа, благотворительность.

This article describes the educational, cultural, spiritual and religious group classification philanthropy in Ukraine through activities such as patronage, peacemaking and altruism. Carried thorough description of patronage, peacekeeping and altruism, resulting formulated their own determinants.

Key words: activity, philanthropy, philanthropic activities, peacekeeping, altruism, classification, charity, educational and cultural group, charity.